

SODOBNI POLOŽAJ NACIONALNIH JEZIKOV V LUČI JEZIKOVNE POLITIKE

O sodobni jezikovni politiki, njenem vplivu na položaj nekaterih evropskih nacionalnih jezikov razmišljam z dveh vidikov: najprej gre za predstavitev izbranih sociolingvističnih izrazov, vezanih na pojem *jezik*, ki danes (tudi) prek jezikovne politike odsevajo aktualni položaj jezika, njegovih zvrsti in podzvrsti, vendar večkrat z vsaj deloma različno ali nejasno razmejenim referenčnim svetom. V nadaljevanju so razčlenjeni nekateri jezikovni zakoni evropskih držav, ugotavljana je zlasti njihova namera (intenčnost), področje delovanja, tudi morebitna prekrivnost zasnove idr.

The article deals with the current language policy and its influence on the situation of several European national languages from two points of view, i.e. first, a selection of sociolinguistic expressions related to the phenomenon of language which, also through the medium of the language policy, reflect the current situation of a language, its varieties and subvarieties with a differently or unclearly defined reference world, and second, an analysis of several language-related acts in European countries, with special attention being paid to their intentionality and application fields, as well as possible common areas.

1 Predstavitev temeljnih pojmov, vezanih na izraz jezik

Tipološko predstaviti referenčna polja temeljnih sociolingvističnih pojmov, vezanih na izraz jezik, je sicer precej zahtevna naloga, vendar nujna, saj gre za prepoznavanje zanimivega in hkrati verodostojnega odsevanja usmerjenosti družbenih procesov na širšem evropskem in ožjem nacionalnem prostoru; v mislih imam predvsem slovensko in njemu podobna jezikovna okolja, se pravi državotvorne narode (nacije) z nov(ejš)im državnim statusom, nastale iz večnacionalnih držav na prelomu v 90. leta 20. stoletja. V novoreku združene Evrope je z vidika vsaj posredne usmerjenosti jezikovne politike zanimiva že delno različna pogostnost distribucije posameznih tovrstnih pojmov glede na sociolingvistični pojmovnik v »klasičnih nacionalnih« državah.

1.1 Če izhajamo iz aktualne evropske jezikovne situacije, kot jo riše (bodoča) EU, lahko rečemo, da razpršenost oz. pogostnost verbalizacije pojmov v zvezi s ključno besedo *jezik* odseva po eni strani družbeno pa tudi politično pogojen predstavn svet ljudi, ki snujejo koncept kulturno-jezikovne podobe te Evrope, po

drugi pa predstavniki svetov držav, ki želijo postati njen tudi formalno integralni del; tretjo skupino lahko sestavlja izrazje, ki odseva vsaj delno prekrivnost obeh svetov. Tako se v različnih institucijah EU, zlasti ko se razpravlja o jezikovnih vprašanjih, ob pojmu *uradni jezik* pogosto uporablja izrazje kot *mali jezik*, *regionalni*, *lokalni*, *manjšinski jezik* / *jezik etničnih skupin* – vse zlasti v zvezi z varovanjem teh jezikov – redkeje pa *nacionalni*, sploh pa ne *državni jezik* (npr. *Vade-Mecum*, resolucije Evropskega parlamenta o manj rabljenih jezikih Evrope, 1998, različne deklaracije evropskih institucij ob Evropskem letu jezikov 2001).¹ – V (evropskih) državah, tudi kandidatkah za članstvo v EU, je pogosto izrazje kot *globalni*, *svetovni jezik*, *nacionalni jezik* / *jezik naroda*; *državni jezik*. Besedilno okolje, v katerem se omenjeno izrazje pogosto pojavlja, je vezano na razpravljanje o EU – vsaj s strani slovenske izkušnje po eni strani z elementom napovedovanja, predvidevanja, sklepanja, po drugi pa s stališča trenutno še aktualnega referenčnega sveta, ki pa se, kot rečeno, umika oz. izgublja svojo izvorno opredelitev – je skratka defenziven. – Prekrivno izrazje, lahko z deloma različno referenco, je npr. *materni jezik*, *prvi/drugi jezik*, tudi *uradni jezik*.

Zanimivo je, da se pojem *nacionalni jezik*, v primeru nacionalne države tudi njena pomembna prepoznavna ali vsaj simbolna prvina, v jezikovnih konceptih EU sicer pojavlja, vendar, kot rečeno, redkeje, predvsem pa v drugačnem besedilnem oz. pojmovnem okolju – z razvidnim protekcionizmom skupaj s pojmi kot *regionalni*, *manjšinski*, *etnični* ipd. *jeziki*; glede na zasnovo evropske (kon)federacije, se pravi glede na njen maastrichtski temelj, je ta pozicija v zvezi z nacionalnim jezikom vsaj formalno nepotrebna, če ne nesmiselna. Z vidika deklarirane demokratičnosti (jezikovne) politike je razumljivo, da se ne formalizirata pojma *globalni*, *svetovni jezik*, ki tudi sicer presegata okvir EU; nekako nadomešča ju pragmatični pojem *delovni jezik*. – Načeloma lahko rečemo, da je v dostopnih aktih EU, ki obravnavajo položaj jezikov v novi Evropi, na poimenovalni ravni opazna težnja po tudi formalni (izrazni) prepoznavnosti demokratične naravnosti (jezikovno)političnih težnj evropskega povezovalnega procesa ob hkratnem izogibanju opredelitvi posameznih pojmov.

1.2 Pri opredeljevanju pojmov upoštevamo temeljno spoznanje, da je *jezik* v bistvu samo človeku lasten način sporočanja (komuniciranja), natančneje – način

¹ Temeljno sporočilo evropskega leta jezikov – dragocenost jezikovne različnosti ne glede na velikost oz. število govorcev v smislu različnosti in s tem razgibanosti (dinamike) pojmovnega sveta, ki ga vnašajo v človeško življenje, je doma, če potujemo seveda samo po evropskem ali nam bližjem srednjevropskem spominu, vsaj že v humanizmu 15. in 16. stoletja; vzemimo za primer samo svetovljanski uvod, ki ga je napisal Bohorič v svojo slovnico 1584. leta: »Da je znanje več jezikov prijetno in koristno, da, celo potrebno, se splošno priznava. Kaj namreč utegne plemenitega duha bolj veseliti, kakor da zna svojega ali drugega mišljenje [...] s primerno besedo (ki je zrcalo duše) in v primernem govornem slogu prikazovati [...]?» (1987: 3) – Ne samo na Slovenskem, tudi drugod, npr. na Češkem, kjer je tovrstnih filozofsko-jezikoslovnih pa tudi širših družbenih in političnih podlag še veliko več, se v tem smislu premalo javno razmišlja in s tem aktualizira ideje, ki predstavljajo zgodovinsko utemeljitev sodobnega dogajanja in hkrati posredno opozarjajo na njegove korenine.

sporočanja, ki določa človeka² tako na generični kot individualni ravni, na slednji v smislu določene jezikovne skupnosti pa tudi posameznika znotraj te skupnosti. Gre torej za triplastno razumevanje jezika: temeljno splošno (univerzalno), abstraktno posebno (specifično) – jezik skupnosti, lahko s kakovostnim premikom v pojem naroda z možno novo kakovostjo državotvornega naroda – nacije, in znotraj tega konkretno osebno (individualno), predmet raziskovanja, npr. avtorski jezik posameznih literarnih umetnikov ipd. Sporočajska in (samo)predstavitvena vloga sta konstitutivni prvini jezika na vseh treh ravneh: človeka kot vrste, jezikovne skupnosti na obeh kakovostnih ravneh in človeka posameznika; »Jezik je tako simbol kot orodje«, pravi D. P. Pattanayak (*Encyclopedia of language and linguistics*, 1994, dalje ELL: 1959), samo metajezikovno, ko se iščejo posamezne prioritete, npr. z vidika različnosti družbeno-političnih okoliščin, ju lahko ločujemo.

1.2.1 Materni jezik, język ojczysty (*Ecyklopedia językoznawstwa ogólnego* 1993, 243: dalje EJO;³ Markowski 1999, 593), jazyk rodnoj (Ahmanova 1966: 532), mother tongue oz. native language (ELL 1994: npr. 2612–2614, 2702–2706), Muttersprache (*Metzler Lexikon Sprache* 2000: 461, dalje MLS). Z vidika minimalnih družbenih okoliščin: jezik subjekta (še) žive jezikovne skupnosti. Zato se materni jezik načeloma lahko vgrajuje v katerikoli družbeno-politični položaj jezika – od globalnega prek nacionalnega oz. državnega do regionalnega oz. lokalnega jezika ali jezika etničnih skupin. Razlagan je lahko tudi časovnozaporedno glede na sprejemanje kot *začetni/prvi jezik*.⁴ Aktualni leksikoni o jeziku (npr. MLS 2000: 461, 192, 655), dajejo formalno prednost izrazoma Erstsprache oz. Spracherwerb (language acquisition), čeprav se dejansko v pojasnilih različnih pojmov, npr. v MLS (192), uporablja izraz *materni jezik* – Muttersprache (prim. gesla kot *Spracherwerb, Sprachnation, Native speaker*) v nezaznamovanem smislu.⁵ Pojem materni jezik naj bi bil zgodovinsko obremenjen z negativnim vrednotenjem zgodnje večjezikovnosti (MLS 2000, 192).⁶ Gre za pojem, kjer se preizkuša demokratičnost družbe, hkrati tudi za pojem, na podlagi katerega se lahko meri živost jezika, npr. po D. Crystalu (2000) število govorcev, njihova starost oz. generacijska vezanost ipd., ne pa stopnja njegove polnofunktionalnosti.⁷

²D. CRYSTAL (1997: 400) povzema po Sapirju opredelitev jezika kot »samo človeške metode sporočanja idej, čustev in hotenj z neodvisnimi simboli«.

³V EJO je nosilni (geselski) izraz *język etniczny*, »którego jako rodowitego (ojczystego) używają [...]« (241); samostojnega gesla pojem *język ojczysty* nima.

⁴V izhodiščnem pomenu razume J. TOPORIŠIČ (ESJ 1992: 236) *prvi jezik* sopomensko z *materni jezik*: »Jezik, ki se ga kdo nauči prvega, tj. materni jezik.« Pojem *materni jezik* veže na nagonsko učenje iz govornega okolja: »Jezik, ki se ga kdo nauči od svoje matere, tj. govornega okolja, s katerim je v stiku, ko se (nagonsko) uči jezika.« (100.)

⁵Npr. pri geslu *Spracherwerb* (MLS 2000: 655–656), avtor poudarja, da se »loči med pridobitvijo maternega jezika (prvega jezika) /referenčni pojem navaja v oklepaju!/, drugega jezika in tujega jezika in med vodilnim *maternim* in nevodilnim *nematernim jezikom*« (655).

⁶Dejansko gre za nerazumevanje neodvisnosti oz. dogovornosti vsebine termina glede na njegov izraz. Mogoče je seveda govoriti o dveh ali celo več maternih jezikih; v tem smislu J. TOPORIŠIČ (ESJ 1992: 100–101), kjer pa je oporečno pojasnjevalno razmerje med pojmom matere in govornim okoljem (gl. op. 4).

⁷V ELL (1994: 1960–1968) Lyle Campbell umiranje jezika na fizični ravni – manjšanje števila govorcev – krči tudi število okoliščin oz. področij rabe; na strukturalni ravni se to zaznava npr. v izgubljanju, nepro-

Pojem *prvega jezika* je mogoče razlagati vsaj z dveh vidikov: v psiholingvističnem smislu gre za poimenovanje maternega jezika z že omenjenega zaporedja usvajanja jezikov (MLS 2000: 192, 814); v sociolingvističnem smislu gre za poimenovanje jezika državotvornega naroda, države, torej za položajno oz. statusno družbeno-politično opredelitev nacionalnega/državnega jezika – tudi v tem smislu za določene govorce lahko materni jezik. Torej za kakovostno stopnjo *prvega jezika* je potreben družbeno-politični okvir države (gl. zgoraj). Za razliko od konfederacije držav je posebna v tem smislu federalna/zvezna država: v federalni državi na ravni njenih enot ne moremo govoriti o državnem jeziku. Državotvornost položaja posameznih enot v takšni državi vzpostavlja kakovostno razmerje *državni jezik – prvi jezik – največja možna zapolnitev javnih govornih položajev in področij – glede na prvi jezik federalne enote – drugi jezik federalne države*.

V obeh omenjenih prvinah implicira pojem prvi jezik še pojem *drugi jezik* ali drugače:⁸ pogoj za uresničitev drugega jezika je obstoj prvega. Kaj vse je lahko *drugi jezik*:⁹ (a) globalni jezik za tiste, ki jim ta ni materni ali državni, (b) državni jezik za tiste, ki jim ta ni materni jezik, in (c) v časovnem zaporedju usvajanja oz. znanja drugi po vrsti. Vsi navedeni vidiki drugega jezika so lahko s stališča maternega jezika *tuji jeziki*. – S sociolingvističnega vidika je *tuji jezik* jezik brez družbeno-političnega statusa znotraj skupnosti govorcev, ki jim ni ne prvi ne drugi; s psihološkega vidika je tuji jezik lahko vsak nematerni jezik.¹⁰

1.2.2 Nacionalni jezik – Nationalsprache, national language (MLS 2000: 464): jezik državotvornega naroda, lahko (ne nujno) *državni jezik*, v tem smislu višja stopnja *narodnega jezika* – Nationalitätssprache, iz ruščine jazyk narodnosti (MLS 2000: 464). V svoji knjižni varianti¹¹ je pomemben nacionalni povezovalni element

duktivnosti besedotvornih vzorcev, na skladenjski in izgubljanju oz. posploševanju morfemskih vlog, seveda v leksikalnih spremembah. Vse to ima za posledico preveliko posploševanje (slogovno) nezaznamovanih prvin jezika v vlogi zaznamovanih in obratno – posploševanje zaznamovanih prvin; pojavi se t. i. polgovorec jezika. Z drugimi besedami – zvrstna oz. (sistemska) stilna redukcija, t. i. monostilistika jezika, pomeni njegovo zanesljivo umiranje.

⁸ V MLS (2000: 814) beremo, da *drugi jezik* – Zweitsprache »ljudje usvojijo po maternem jeziku (Muttersprache) ali prvem jeziku (Erstsprache)«.

⁹ D. CRYSTAL (CEL 1997: 368) ugotavlja, da je angleščina drugi jezik v ZDA za mnoge neangleško govoreče priseljence, na Japonskem npr. pa ima status tujega jezika; sicer pa je v mnogih neangleško govorečih državah angleščina prva izbira, v angleško govorečih je to francoščina, na kar vpliva, med drugim, zgodovinski vidik – tudi kot *lingua franca* mednarodne diplomacije od 17. do 20. stoletja, in pa položaj uradnega jezika (ob angleščini) Sveta Evrope (Council of Europe).

¹⁰ D. CRYSTAL (CEL 1997: 372) veže rabo izraza *tuji jezik* (foreign language) na razmerje do vsakega jezika, ki »ni narojeni (a native language) v državi«; v CEL (368) beremo še, da je tuji jezik za razliko od drugega jezika tisti, ki nima statusa vsakodnevnne komunikacije v državi, učenje tujega jezika je vezano na šolo; MLS (2000: 219) navaja utemeljitev: »*Tuji jezik* je jezik, ki se ga človek nauči po prvem jeziku [...]« – *Predlog zakona o rabi slovenskega jezika* (dalje PZSJ) veže pojem na vsak neslovenski jezik, na »zakonsko določenih območjih RS« tudi nemanjšinski jezik (čl. 3), kar lahko prevedemo v vsak nematerni, nedejavni pa tudi nemanjšinski jezik.

¹¹ C. M. EASTMAN (ELL 1994: 2702–2706) razlaga *nacionalni jezik* »kot jezik politične, socialne in kulturne entitete [...] v vlogi nacionalnega simbola [...], prepoznaven kot nacija sama po sebi« (ELL 1994: 2702). V razmerju do drugih pojavnosti (istega) jezika je sopomenski s pojmom *standardni jezik*. Po mnenju avtorja pride do t. i. *standardizacije*, če doseže jezik nacionalni oz. uradni status; standardizacija je

zlasti za t. i. jezikovne nacije, med katere se uvršča tudi slovenska, zato sta pomembni prvini, ki osmišljata knjižni jezik kot nacionalni jezik, jezikovna politika in jezikovno načrtovanje. Razumljivo je torej, da prek svoje nacionalno- oz. (državno)reprezentativne vloge knjižni jezik v večji ali manjši meri podlega t. i. jezikovnemu intervencionizmu – poseganju v njegovo delovanje in razvoj.¹²

1.2.3 Državni jezik – Staatssprache, v angl. še najbližji national language/ official language: poimenovanje z vidika države – formalno izpolnjene organiziranosti družbeno-političnega interesa, z vidika komunikacijskega zajetja (tudi) vseh državotvornih položajev in področij *uradni jezik države* in s tem tudi njen *prvi jezik*.¹³ Kot nacionalni jezik v (potencialnih) formalnih okvirih države izhaja zlasti iz 19. in začetka 20. stoletja (MLS 2000: 686–687). – Z vidika ustavnih določil R Slovenije, vsaj deloma pa tudi drugih držav, ki imajo v svoji ustavi člen o državnem jeziku,¹⁴ npr. Ruska federacija (68. čl.), Litva (14. čl.), Slovaška (6. čl.), uradnem jeziku, npr. Avstrija (8. čl.), Poljska (27. čl.), Makedonija (7. čl.), Estonija (8., tudi 52. čl.), Latvija (4. čl.), Španija – »kastiljščina je uradni španski jezik države« (3. čl.), nacionalnem jeziku, npr. Finska – »nacionalna jezika« finščina in švedščina, je nujno ločiti *uradni jezik države*¹⁵ od *uradnega jezika manjšin*, ki pa imajo svoj državni (in s tem seveda tudi uradni) jezik zunaj, v RS gre za italijanščino in madžarščino kot državna jezika Italije in Madžarske.¹⁶ V bistvu gre za razmejitev pojmov *državni jezik* – *uradni jezik*.¹⁷

torej del procesa poenotenja zaradi politične, kulturne, ekonomske nacionalizacije določene jezikovne skupnosti.

¹²Uravnavanje delovanja knjižnega jezika je že zaradi njegove narodnopedstavitvene vloge, se pravi vloge temelja jezikovne nacije (državotvornega naroda) kot pomembno družbeno-politično interesno področje občutljivo: znano je, da je v nedemokratskih ali manj demokratičnih političnoideoloških okoliščinah lahko uporabljan kot sredstvo ideologizacije (STARÝ 1994, VIDOVIČ MUHA 1998).

¹³Ostaja dejstvo, da državnoinstitucionalni okvir t. i. klasične države velja oz. je veljal kot največje možno formalno zagotovilo jezikovne polnofunktionalnosti samo, dokler ni stopil v ospredje referenčni svet t. i. globalne informacije, vse dokler ni informacijska tehnologija premaknila težišča vrednot z (moči) znotraj-nacionalnega na moč produktorjev novega kapitala kot absolutnih, se pravi t. i. nadnacionalnih »vrednot« – lahko tudi v smislu dehumanizacije družbe in s tem jezika. Tu se pojavi jezikovna politika kot izjemno pomembna prvina oblikovanja oz. vzdrževanja optimalnega državotvornega pravnega položaja države.

¹⁴Brez ustavnega določila o jeziku so proti pričakanju npr. Češka, Madžarska, tudi Danska, Norveška, Švedska, Portugalska, Italija (<http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/index.html>).

¹⁵*Državni uradni jezik* ni dobro poimenovanje; namreč *državni jezik* že implicira pojem *uradni jezik*.

¹⁶Ustava RS 1993 (enako 2000 na e-naslovu <http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/index.html>) uporablja samo pojem uradni jezik (prim. čl. 11). Ne ločuje tudi jezika v *državi* od jezika *države*, saj se 11. člen glasi, da je »/uradni jezik v Sloveniji slovenščina« (poševno A. V. M.); dejansko je slovenščina *uradni jezik Slovenije*, v *Sloveniji* (na področjih, kjer živijo avtohtone manjšine) pa sta uradna jezika »tudi italijanščina ali madžarščina«; enako ustavno dikcijo v zvezi s členom o (državnem) jeziku kot R Slovenija – torej jezik v *državi* – imajo še npr. Hrvaška, Jugoslavija, Makedonija, Poljska; npr. Avstrija, Estonija, Finska, Francija, Španija ustavno opredeljujejo (državni) jezik kot *jezik države*; npr. Litva, Ruska federacija, Slovaška še eksplicitno z opredelitvijo *državni jezik*, sledi ime države (<http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/index.html>).

¹⁷Tako npr. MLS (2000: 39) navaja, da je uradni jezik Amtssprache (official language) »jezik države, posebej zakonodaje, uprave, sodišč in šole« s kazalkama na državni jezik in upravni jezik; *državni jezik* (686) je v pomenu znotrajdržavnega uradnega jezika in pravice biti uporabljan v znotrajdržavnih javnih funkcijah (večkrat na škodo govornice manjšin) omejen na 19. in zgodnje 20. stoletje. Sicer pa veže pojem *uradni jezik* tudi na jezik mednarodne komunikacije za »uradne zadeve, objavljene dokumente, pogodbe« idr. Po funkcijah je globalni jezik lahko tudi uradni jezik. – Kaže, da v ESJ, izid 1992, razlage pojmov kot

Dejstvo je, da je *uradni jezik* s strani države *predpisana* ali *omogočena* izbira jezika za ustno in pisno sporočanje (komunikacijo) v določenih okoliščinah; glede na to, ali je sporočanje *predpisano* za vse javne govorne položaje in za vse govorne položaje interesnega stika fizične ali pravne osebe s katerokoli javno/državno institucijo, je mogoče ločiti *uradni jezik države*, dejansko *državni jezik* od *uradnega jezika manjšin*: med uradnim jezikom države – državnim jezikom in uradnim jezikom manjšin obstaja temeljna razlika v statusu obeh jezikov: *manjšinski uradni jezik* je znotraj države/v državi na predpisanih območjih omogočena komunikacijska opustitev državnega jezika in s tem izbira zakonsko (v R Sloveniji z ustavo – 11., 64. čl.) določenega drugega jezika v predpisanih govornih položajih oz. ob državnem jeziku hkratna uporaba zakonsko določenega drugega jezika; dejansko je to *drugi jezik države*.

Naj kratko povzamemo: *državni jezik* je torej *uradni jezik z državno predstavitveno vlogo* kot komunikacijsko sredstvo uporabljan v vseh okoliščinah, ki so posredni ali neposredni nosilec te vloge; s stališča družbenega in političnega statusa je uradni jezik države – državni jezik tudi *prvi jezik*. Sam pojem *uradni jezik* je širši od pojma državni jezik, saj zajema, kot je bilo rečeno, s strani države ne samo predpisano, ampak tudi omogočene izbiro jezika na določenem znotrajdržavnem področju; zelo splošno rečeno – gre za jezik uradnega govornega položaja.

Glede na stopnjo ohranjenih državotvornih funkcij se po vključitvi v EU verjetno spremeni položaj državnega jezika (izjema zlasti angleščina) v *nacionalni jezik* – jezik državotvornega naroda – ali samo *jezik naroda*, vsekakor pa verjetno v (najmanj) *drugi jezik*. »Treba [...] je računati s pragmatično opcijo, da bo večanje ozemlja EU in števila državnih jezikov zahtevalo tudi funkcionalni dogovor o rabi določenih jezikov. Krepitev prvega tujega jezika kot smiselnega dopolnila naši jezični majhnosti se kaže kot kvalitativno vprašanje in ne kot izdaja narodnih interesov.« (*Slovenija v Evropski uniji?* 1999: 87).¹⁸

V zvezi s pojmom *državni jezik* je potrebno razčistiti še razmerje do *knjižnega jezika*: državni jezik v svojem zakonskem zajetju presega področja rabe knjižnega jezika, saj zajema jezik na vseh npr. pravno-upravnih področjih, kot so pravice, ki izhajajo iz razmerja jezik – državljanstvo, jezik – javno delovanje oz. jezik – delo, zaposlitev sploh idr. – skratka, kot rečeno, tudi v vseh tistih položajih, ko govoreči prihaja aktivno ali pasivno (na lastni pobudo ali ne) v stik z državno institucijo na katerikoli hierarhični stopnji oblasti.

1.2.4 Globalni jezik: jezik interesno globalne informacije oz. sploh interesno globalne teme; določa ga torej tematska univerzalnost (znanost, informacijska

državni jezik, uradni jezik (341) izhajajo še vedno iz položaja slovenščine znotraj jugoslovanske jezikovne skupnosti; tako je npr. *državni jezik* (1) »u/radni jezik državne uprave«, (2) »e/den izmed več jezikov, ki služi kot jezik državne uprave tudi na drugih jezikovnih področjih« (32).

¹⁸Z vidika položaja uradnih jezikov znotraj Evropske unije je seveda pomembno, ali bo to federalna ali konfederalna enota – zvezna država z enim uradnim jezikom (države) – državnim jezikom, ali zveza držav z naborom uradnih jezikov držav – državnih jezikov; gre za jezikovni izraz predvsem državno predstavitvenih vlog.

tehnologija, deloma politika, gospodarstvo ipd.); temeljna vloga je (zaenkrat) sporočanje. Gre za aktualen pojem postmoderne informacijske družbe; načeloma je to angleščina.¹⁹ Leksikalna enota globalnega jezika je *globalizem*; od leksikalnega *internacionalizma* se torej loči po globalnosti (univerzalnosti, vsesplošnosti) denotata. Globalni jezik presega institucionalni okvir EU, je pa glede na statistične podatke Sveta Evrope in EU v vlogi »globalnega« sporazumevanja v veliki meri uporabljan tudi tu: angleščino kot materni jezik uporablja 16 % prebivalcev – enako število kot npr. francoščino ali italijanščino, nemščino 24 % – vendar pa jo obvlada skoraj 50 % prebivalcev EU – francoščino npr. 26 %, italijanščino 18 %, nemščino 32 % (Evropsko leto jezikov 2001: <http://www.mszs.si/slo/ministrstvo/organi/solstvo/jeziki/>). S stališča pomembnosti družbene in politične vloge je angleščina imenovana tudi *prvi tuji jezik*. – Je hkrati materni in prvi oz. državni jezik,²⁰ kar pomeni, da ima tudi samopredstavitveno in državnopredstavitveno (identifikacijsko) vlogo. Globalni jezik je vezan na širše pojmovno polje, ki ga oblikuje leksem *globalni*, npr. *globalni interes*, *globalno onesnaževanje narave*, *globalno načelo* idr. Pojma globalni jezik v pregledanih aktih EU ni.

Globalni jezik je novejši (postmoderni) pojem, ki ga je zlasti glede na motivacijo poimenovanja potrebno ločiti od pojma *svetovni jezik* – *Weltsprache*; slednji je lahko večpomenski (MLS 2000, 787).²¹ gre predvsem za poimenovanje z vidika velike razširjenosti sporočanja, tudi velikega števila govorcev, velike prostorske oz. ozemeljske razširjenosti, za jezik, ki se pogosto poučuje v šolah (francoščina, španščina, nemščina idr.).²²

¹⁹ Po R. PHILLIPSONU in T. SKUTNABB-KANGAS (ELL 1994: 994–995) globalizacija trga kolonizira mišljenje, saj zahteva skupni jezik; manjši jeziki postajajo marginalizirani in s tem manj razviti. Avtorja razumeta internacionalizacijo (natančneje globalizacijo) kot hierarhizirano funkcijsko ločevanje t. i. lokalnih jezikov od svetovnih; *lokalni jeziki* se vedno bolj omejujejo na tradicionalni izraz »doma in ognjišča«; večji jeziki se uporabljajo kot mednarodno sredstvo trgovine, administracije, politike – samodejno torej vedno bolj tudi v domačem okolju (mediji, višje izobraženstvo ipd.). Vse to po njenem mnenju vpliva na »dramatičen vzpon« angleščine kot mednarodnega jezika v zadnjem desetletju.

²⁰ V tem smislu se postmoderno globalno sporazumevanje v angleščini psihološko, družbeno, tudi politično ločuje od večkrat primerjanega sporazumevanja v srednjeveški in zgodnjemoveški lingui franci – latinščini.

²¹ MLS, ELL idr. ne uporabljajo pojma globalni jezik; njegovo vlogo vežejo na pomensko obremenjen svetovni jezik – *Weltsprache* (MLS 2000: 787), tudi *mednarodni jezik* – *Internationale Sprache* (MLS 2000: 312), *International Languages* (ELL 1994: npr. 1725).

²² U. AMMONU v ELL (1994: 1729) je pojem *globalni jezik* blizu pojma *mednarodni jezik(i)*, saj ga avtor veže na (a) ekonomsko moč, kar vpliva (med drugim) na znanost, (b) število držav, v katerih se govori, (c) število ljudi, ki se ga uči kot tuji jezik; (b) in (c) sta seveda v veliki meri posledica (a). Zanimiva je izpostavljena prednost rojenih govorcev *mednarodnega jezika*: samo pri tem tipu govorcev lahko govorimo o dejanski, resnični izbiri učenja oz. študija tujega jezika: sicer pa je samo njihov jezikovni izraz dejansko lahko popoln, absolutno ustrezen vsem okoliščinam oz. sporazumevalnim namenom in seveda učinkovit. Podobno o *svetovnih jezikih* oz. *svetovni angleščini* razmišlja tudi D. Crystal; k razširjenosti jezika po njegovem prispevajo politična, vojaška in ekonomska moč; ugotavlja privilegiranost položaja znanosti oz. znanstvenikov, ki jim je globalni jezik hkrati tudi materni jezik; svetovni jezik neizbežno razjeda položaj manjših jezikov in grozi identiteti naroda, zato, kot piše Crystal, mnogo ljudi zaskrbljeno spremlja napredovanje angleščine. Hkrati ugotavlja avtor tudi divergentnost razvoja angleščine kot svetovnega jezika; z vnašanjem identitetnih prvin različnih civilizacijskih in kulturnih področij sveta nastajajo jeziki, v katerih angleščina izgublja svojo prepoznavnost (CEL 1997: 359–361). – V EJO (1993: 242) je na uradni

Ko razmišljamo o realnosti jezikovne situacije v EU, ne moremo mimo pojma *delovni jezik* (Arbeitssprache),²³ ki ga zasledimo v aktih EU. Gre za najustvarjalnejši in s tem najbolj živ jezik, saj je vezan predvsem na (še) ne formalizirano (pravno ipd. dokončno) strokovno komunikacijo – predvsem ustno pa tudi pisno. Kateri jezik je to? Zdi se, da realnost jezikovne razgibanosti v združeni Evropi omejuje izbiro predvsem na globalni jezik, se pravi angleščino, saj jo obvlada 50 % prebivalcev EU (gl. zgoraj).

Dobro se je zavedati dejstva, da je določeni populaciji EU splošno (univerzalno) pomembna informacija glede jezikovnega izraza dostopna neposredno, pomeni le širjenje njihovega lastnega pojmovnega sveta. Za nosilce vseh drugih jezikov velja, da sta za usvajanje novega referenčnega sveta (z občeskulturnimi prvinami vred) tako v smeri splošnega kot posebnega nujni ena od dveh, vsekakor zahtevnih poti: posredna, se pravi z naravo jezika skladno prevajanje, ali neposredna – privzem, znanje globalnega jezika na ravni maternega jezika za posamezna interesna področja oz. celovito. Tako pri posredni kot neposredni poti je vstopanje v referenčni svet vsakega nematernega, se pravi tudi globalnega jezika zahteven ustvarjalni proces, ki pa omogoča širjenje ali vsaj modificiranje obeh svetov – globalnega z nacionalnim in seveda obratno.

1.2.5 Regionalni/lokalni jezik: iz teritorialnega (poselitvenega) vidika avtohtonih manjšin, npr. v R Sloveniji *uradni jezik v državi* – italijanščina in madžarščina (11. in 64. člen Ustave RS), določen z javnimi govornimi položaji in področji; njegov pravni položaj lahko označimo kot *manjšinski uradni jezik*; kot rečeno, državni jezik manjšine v omenjenem primeru je jezik sosednjih držav. V perspektivni EU je to lahko tudi izvorno državni jezik, npr. z manjšim številom govorcev, z manjšo teritorialno poselitvijo, če pojem *mali* : *veliki jeziki* omejujemo samo količinsko, ne pa kakovostno (neupoštevanje funkcijske zapolnitve).

Sicer pa se referenca pojma *regionalni jezik* znotraj Evropske unije nekako izmika jasnejši opredelitvi: zdi se, da gre zlasti v širjenju jezikovnega konglomerata Evropske unije z novimi državami predvsem iz nekdanjega političnega vzhoda Evrope in s tem z novimi tudi (izvorno) državnimi jeziki in drugimi, npr. manjšinskimi jeziki, ki jih te države prinašajo s seboj, lahko za vsaj implicitni hipernim funkcijsko, družbeno in seveda statusno različnih jezikovnih pojavnosti – kot rečeno, od izvorno državnih, do manjšinskih (izvorno regionalnih – lahko tudi uradnih), etničnih idr.²⁴ Tako se zdi, da se oblikuje posebna jezikovna situacija za

ravni – raba v OZN – šest jezikov uvrščenih med mednarodne, in sicer angleščina, francoščina, španščina, ruščina, kitajščina in arabščina. U. AMMON (ELL 1994: 1725) ne veže nujno mednarodne komunikacije z mednarodnim jezikom: »/V/ mnogih okoliščinah je prevajanje mnogo ustrežnejše kot raba mednarodnega jezika.«

²³MLS (2000: 58) ima ob pojmu Arbeitssprache kazalko k Amtssprache (uradni jezik). – Zelo zaprto razlago za pojem *delovni jezik* nudi *Predlog zakona o rabi slovenskega jezika*, in sicer gre za jezikovno sporazumevanje »med fizičnimi osebami v izrednih razmerah (npr. reševalna akcija na terenu) ali – če to ni v nasprotju s pozitivnimi predpisi – po posebnem dogovoru med zastopniki pravnih oseb [...]«.

²⁴MLS (2000: 464) ločuje med pojmi Nationalitätensprache, rusko jazyk nacionalnosti, in Nationalitätssprache, rusko jazyk narodnosti (k temu je treba dodati že predstavljeni nacionalni jezik – Nationalsprache). Ker avtor veže pojem *Nationalsprache* predvsem na knjižni jezik (Literatursprache, Schriftsprache), naj bi

referenčna področja (kon)federalne Evrope, ki ne upošteva ali ne more upoštevati trenutnih jezikovnih situacij znotraj (nacionalnih) držav – status državnega jezika, (uradnega) jezika manjšin, jezika etnij, znotraj držav dejansko regionalnega/ lokalnega (uradnega) jezika. – Pojem regionalnega/lokalnega jezika izginja hkrati z izginjanjem oz. usihanjem notranjih državnih meja EU. Kot rečeno, ta pojem lahko dobiva znotraj bodoče EU novo referenčno polje – zasedajo ga lahko tudi izvorno državni/nacionalni jeziki, nepripravljeni za zasedbo in sploh vzdrževanje formalno možnega statusa *uradnega jezika*.

1.2.6 *Jezik etničnih skupin* (npr. romščina): lahko tudi brez ozemeljske vezanosti in brez državnega zaledja (v smislu statusa državnega/nacionalnega jezika).

1.2.7 Iz predstavljenega pregleda vrstnih (generičnih) izrazov, ki sodijo v pojmovno polje *jezika*, je mogoče na podlagi motivacije poimenovanja oblikovati nekako tri sklope; poimenovanje je lahko nastalo glede na naslednje prvine:

(a) prostor, ki ga zavzemajo govorci – nujna (nikakor pa ne edina) sestavina pojma je torej ozemlje; gre za izrazje kot *narodni, nacionalni, državni jezik*, tudi *regionalni, lokalni jezik*;

(b) okoliščine sporočanja (komunikacije); v naši predstavitvi gre lahko za *materni jezik, jezik etnije* in *globalni jezik*; samo prva dva imata lahko (ne nujno) tudi svoj izvorni geografski prostor; globalni jezik ima svoj geografski prostor, obenem pa je to jezik t. i. globalne komunikacije, ki se lahko pojavlja na kateremkoli (tudi) geografsko določenem jeziku, zaradi funkcijske razvitosti pa predvsem znotraj državnega oz. nacionalnega jezika; v tem trenutku zaseda predvsem javne govorne položaje knjižnega jezika²⁵ in s tem seveda krči prostor njegovega delovanja. Prek funkcijskega pokrivanja knjižnega jezika si oblikuje drugotni geografski prostor na račun državnega oz. nacionalnega jezika;

(c) funkcijo jezika; v našem primeru gre zlasti za pojma *uradni jezik* in *delovni jezik*; slednji je, zlasti v najnovšem času, pogojen s pojmom *globalni jezik* – načeloma gre za njegovo živo, tvorno različico, ki mu v veliki meri odpira življenjski prostor in ga utrjuje; jezik je (jezikovna) raba, so ugotavljali nekateri praški strukturalisti že v začetku 30. let prejšnjega stoletja.

1.2.8 Iz okoliščin, ki jih zarisuje bližnja perspektiva nove Evrope, je mogoče glede na izhodišče v maternem jeziku vzpostaviti naslednja medjezikovna razmerja:

(1) materni jezik →²⁶ (nacionalni jezik) → državni jezik → globalni jezik; na ravni rabe, se pravi funkcionalnosti, je to *prvi jezik* EU;

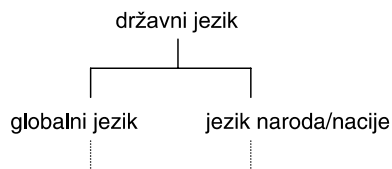
(2) materni jezik → (nacionalni jezik) → državni jezik;

šlo pri pojmu *Nationalitätensprache* »za jezik etnije«, pri pojmu *Nationalitätssprache* pa »za jezik, ki zajema vse variante jezika socialno-ekonomskega obdobja fevdalizma«, ko še »ni bil popolnoma izoblikovan knjižni jezik«.

²⁵ Trditev je zelo tvegana in verjetno ne drži v celoti; raziskava različnih (neknjižnih) socialnih govoric bi verjetno pokazala zelo razgibano sliko ne samo vrst oz. podvrsti slovenščine, ampak bi odprla vprašanja izbire jezika tudi v nejavnih ali zelo omejeno javnih govornih položajih.

²⁶ → smer vraščanja/integriranja tipov jezika: materni jezik je sestavni del nacionalnega ipd.

Možna perspektiva državnega jezika v EU glede delitev funkcijskih področij

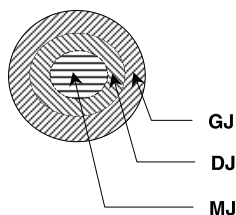

..... : različnost števila in moči funkcijskih področij glede na posamezne (državne) jezike

(3) materni jezik → jezik etničnih skupin; v EU načeloma nespremenjen status.

Družbeno in posredno politično vlogo angleščine v tem trenutku je mogoče predstaviti v obliki koncentričnih krogov, popolnoma odprtih navzven in deloma navznoter, ki temeljijo na upoštevanju vseh treh možnih vlog – materni jezik, državni jezik, globalni jezik.

Angleščina v vlogi maternega jezika (MJ), državnega jezika (DJ) in globalnega jezika (GJ) – jezika globalnega sporazumevanja

MJ – materni jezik, DJ – državni jezik, GJ – globalni jezik

..... : prehodnost med različnimi funkcijami jezika

Po podatkih Sveta Evrope jo kot materni jezik (rojeni govorniki), kot rečeno, uporablja 16 % ljudi v Evropski uniji – zanje velja jezikovna prehodnost med vsemi tremi pojmi, lahko jo uporabljajo kot (svoj) državni in hkrati globalni jezik; za vse druge je angleščina globalni jezik – jezik interesno skupnega denotata; ev. je to tudi prvi jezik (kon)federalne EU z državnopredstavitveno in identifikacijsko vlogo. Prenikanje angleščine v materno jezik je seveda tudi opazen proces, vendar pa je perspektiva zasedanja celovit(ejš)e vloge v maternem jeziku težko predvidljiva in dolgotrajna z nejasnim oz. vprašljivim rezultatom, kot ugotavlja med drugim D. Crystal (gl. op. 22).

1.2.9 Slovarček predstavljenega izrazja

državni jezik – uradni jezik z *državnopredstavitveno vlogo*, kot komunikacijsko sredstvo uporabljan v vseh okoliščinah, ki so posredni ali neposredni nosilec te vloge, uradni jezik države in s tem njen prvi jezik

drugi jezik – 1. z družbeno-političnega vidika uradni jezik znotraj države, npr. *manjšinski uradni jezik*, 2. jezik, načeloma usvojen (predvsem) v okolju (za materinim/prvim jezikom)

globalni jezik – jezik interesno globalne informacije
jezik etničnih skupin – jezik brez obvezne ozemeljske (geografske) vezanosti
materni jezik – z vidika minimalnih družbenih okoliščin jezik subjekta (še) žive jezikovne skupnosti; časovnozaporedno glede na usvajanje prvi jezik
nacionalni jezik – jezik državotvornega naroda, lahko *državni jezik*
prvi jezik – 1. z družbeno-političnega vidika uradni jezik države, 2. gl. *materni jezik*
regionalni/lokalni jezik – s teritorialnega (poselitvenega) vidika jezik avtohtonih manjšin s potencialnim statusom uradnega jezika
svetovni jezik – jezik z razširjeno komunikacijsko možnostjo, npr. zaradi velikega števila govorcev, velikega geografskega prostora
tuji jezik – 1. vsak nematerni jezik, 2. v demokratični družbi jezik brez družbeno-političnega statusa znotraj državnega jezika
uradni jezik – jezik uradnih govornih položajev

2 Vloga jezikovne politike v nacionalnih jezikih

Jezikovno situacijo evropskih držav tega trenutka v večji ali manjši meri zaznamuje sindrom globalnega jezika – angleščine, kot sindrom razumljen seveda predvsem v segmentu površnosti, površinskega, tudi kulturnega univerzalizma. Z vidika predstavljenega pojmovnika je mogoče razbrati dvojno vlogo nacionalnih knjižnih jezikov aktualnega trenutka, ki zarisujeta tudi dva problemska okvira jezikovne politike:

(a) Sposobnost nacionalnega jezika sprejemati in ustrezno prilagajati referenčni svet globalnega jezika, ki tako lahko postaja tvorna sestavina sveta nacionalnega jezika. Dejansko gre za sposobnost poustvarjalnega procesa zlasti na določenih segmentih znanosti s prenosom in po potrebi prilagajanjem »globalnega« pojmovnega sveta nacionalnemu jeziku in s tem za vzdrževanje oz. ohranjanje celovit(ejš)e jezikovne kompetence rojenih govorcev. Jedro učinkovitosti tovrstnega delovanja temelji v veliki meri na razviti, kompetentni prevajalski službi. – Delovanje jezikovne politike v tem okviru je dvosmerno: znotraj nacionalnih, v veliki meri tudi državotvornih strok, kot je npr. slovenistika, je potrebno vplivati na ustrezno realizacijo (aktualizacijo) vsebinskih in kadrovskih strategij oz. takšno strategijo (so)oblikovati; bistvenega pomena pa je delovanje jezikovne politike tudi navzven, se pravi doseči vgraditev strateškega segmenta nacionalnih strok v strateške segmente države oz. državne politike; brez interesne sinergije strokovnega in nacionalnega oz. državnega uspeh ni mogoč. Aktualno poseganje državnih inštitucij v jezik s sprejemanjem t. i. jezikovnih zakonov se zdi smiselno samo kot tisti segment jezikovne politike, ki na ravni rabe jezika preverja uspešnost siceršnje dolgoročno zasnovane razvojne strategije nacionalnih strok kot obveznega segmenta državne oz. nacionalne strategije.

(b) Sposobnost vzdrževanja avtentične ustvarjalnosti subjekta – konkretnega in prek njega tudi abstraktnega, se pravi nacionalnega; referenčni svet maternega in s tem tudi nacionalnega jezika velja predvsem kot segment prepoznavno posebnega v splošnem – specialnega v univerzalnem, kot konstruktivni segment referenčnega sveta človeka posameznika. Gre torej za prizadevanje po ustvarjalnem mestu referenčnega sveta subjekta v univerzalnem svetu kulture in seveda znanosti. – Tudi v tem primeru bi moralo biti delovanje jezikovne politike usmerjeno v prizadevanje po vgraditvi konceptov slovenske kulture pa tudi po svojem referenčnem svetu prepoznavne znanosti na Slovenskem v strategijo ustreznih državnih področij, se pravi v nacionalno oz. državno politiko.

2.1 Iz obsežnega in kompleksnega področja, ki ga zajema jezikovna politika, bomo za našo obravnavo zaenkrat izločili samo tisti segment, v katerega posega država, in sicer s svojo legislativo. Omejili se bomo torej na problematiko aktualnih zakonov o jeziku, kratko jezikovnih zakonov ali predlogov zakonov nekaterih evropskih držav, ki so v postopku sprejemanja.²⁷

Glede na pobudo oblikovanja in sprejemanja so jezikovni zakoni lahko predvsem *predpisni* – v določenih okoliščinah jezikovne rabe oz. v določenih govornih položajih predpisujejo jezikovno vedenje nosilcev jezika, ali pa *dopustni*, ko opozarjajo na dopustnost, pravico rabe jezika zopet v določenih okoliščinah oz. govornih položajih. V prvem primeru imamo opraviti z rabo jezika (državotvornega) naroda – nacije ali države; načeloma gre za državni jezik, pojmovan predvsem kot temeljna ali pomembna prvina državotvornega naroda, države. V drugem primeru gre za jezik (avtohtone) manjšine – manjšinski jezik, določen z dejstvom, da je državni jezik nosilec manjšinskega jezika zunaj lastne države, skratka v drugi, načeloma (ne nujno) sosednji državi.

Jezikovni zakon, ki se nanaša na državni jezik, je v moderni postinformacijski družbi izraz krize jezikovne identitete kot temelja ali vsaj temeljne prvine identitete nacionalne države. Načeloma gre za vpliv tujega, lahko globalnega jezika, tudi jezika ali jezikov sosednjih držav, jezikov z dominantno zgodovinsko izkušnjo ipd., ki je v zadnji stopnji po presoji zakonodajnega telesa države tako izrazit, da ga je potrebno s prepovedjo preprečiti ali vsaj omejiti. Zato zakon predpisuje rabo jezika, se pravi govorno vedenje vedno v tistih govornih položajih, ki imajo narodno-/državnopredstavitevno vlogo, s stališča praških strukturalistov z začetka 30. let

²⁷ Obravnavani bodo naslednji zakoni oz. predlogi zakonov: *Predlog zakona o rabi slovenskega jezika* (26. 9. 2002 – PZSJ, 41 členov); gre za verzijo predloga zakona, ki je bil v prvem parlamentarnem branju vrnjen sestavljalcem v popravek; *Zakon o rabi francoskega jezika* (4. 8. 1994, sprejel parlament – ZFJ, 24 členov, uredba o rabi francoskega jezika, 3. 8. 1995 s še 4 člani o kazenskih sankcijah), *Zakon o poljskem jeziku* (7. 10. 1999, sprejel parlament – ZPJ, 19 členov), *Zakon o državnem jeziku Slovaške republike* (15. 11. 1995, sprejel parlament – ZSJ, 13 členov), *Predlog zakona o jeziku Češke republike (jezikovni zakon)* – parlament ga je 2. 11. 1999 zavrnil s 4 glasovi večine, s 84 : 80, po predhodnem glasovanju s 14 glasovi za popravo zakona in 114 proti – PZČJ, 10 členov); zanimivo je, da je sprejemanje jezikovnega zakona češčine povzročilo dodatni razkol med, pogojno rečeno, politično levico in desnico: samo na prvi pogled presenetljivo – sprejetje zakona je preprečila politična desnica; – deloma *Zakon o makedonskem jeziku* (maja 1998 – ZMJ, 16 členov). S svojimi 41 člani je najobsežnejši PZSJ.

prejšnjega stoletja vezano na knjižni jezik; kot pa je bilo že omenjeno, državno-predstavitvene oz. sploh družbene in politične funkcije jezika presegajo pojem knjižnega jezika (gl. pogl. 1.2.3), kar se lepo kaže na področjih jezikovne rabe, na katere posega zakon s svojimi pristojnostmi.²⁸

Zanimivo je, da pri jezikovnih zakonih gre za zakonsko poseganje v *rabo* jezika, se pravi v jezikovno vedenje nosilcev določenega jezika, ki je seveda lahko le posledica družbenih in političnih okoliščin, v katerih jezik živi. Jezikovni zakoni namreč v veliko manjši meri, vsaj načeloma, posegajo v preprečevanje oz. odpravljanje vzrokov, ki so povzročili motnje jezikovnega vedenja, motnje jezikovne rabe. Jezikovno vedenje nosilcev določenega jezika je vedno posledica kar nekaj pomembnih dejavnikov, npr. predvsem (jezikovnega) šolanja, kar pomeni tudi pridobivanje, vzgajanje sposobnosti samoumevnega življenja v svojem jeziku in s tem samodejno sposobnost državljankega samozavedanja – (samo)zavesti. – Smiselnost sprejemanja jezikovnega zakona izhaja torej iz posebnosti jezikovne situacije v posameznih državah: jezikovni zakoni, ki so celo v naslovu omejeni na rabo jezika, bi, po našem mnenju, morali rasti iz celovite jezikovne politike, ki se ji je uspelo vgraditi v strateško zasnovo državne politike – sicer gre za zelo odmevna, vendar kratkoročna dejanja, katerih učinek je vprašljiv.

Ostaja še ena, vendar manj realna osmislitev sprejemanja jezikovnega zakona v razmerah, kot so npr. slovenske: jezikovni zakon bi moral vplivati tudi na spremembo jezikovnih okoliščin, ki negativno vplivajo na jezikovno rabo, kar pomeni npr. spremembo položaja nacionalnih strok tako, da bi postale del nacionalne razvojne zasnove; konkretno gre za možnost vzpostaviti med državnimi institucijami in nacionalnimi strokami – po naravi predmeta raziskovanja ima tu osrednje mesto npr. slovenistika, tudi kot temelj prevajalskega študija – zavezujoče razmerje, npr. časovno zamejeni, tudi mednarodno ovrednoteni raziskovalni projekti imajo zagotovljeno financiranje.²⁹ – Jezikovni zakon, ki se vgrajuje v neustrezne jezikovne okoliščine, želi jih pa spremeniti oz. (so)oblikovati jezikovni razvoj, v nenaklonjenih družbenih okoliščinah osmišljati in s tem motivirati rabo nacionalnega/državnega jezika, bi se torej moral usmeriti tako v vzrok kot v posledico, se pravi tako v mesto nacionalnega jezika, ki ga ta ima znotraj državnih institucij kot v samo jezikovno rabo, ki je v bistvu le zrcalna podoba učinkovitosti pomembnega, to je jezikovnega segmenta strategije države.

Pri oblikovanju zakona v smislu zajetja obeh segmentov lahko seveda nastane problem, saj zakon, kot rečeno, sprejema država oz. ustrezna državna institucija, če ta nima nacionalnorazvojne strategije, v kateri bi imel jezik mesto, ustrezno pojmu jezikovna nacija (nacija po jeziku). Kaj naj potem pomeni sprejemanje jezikovnega

²⁸ V zvezi z jezikovnimi zakoni je zato uporabljan pojem uradni jezik, npr. v enem izmed predlogov jezikovnega zakona o rabi slovenščine, vendar, kot je bilo že omenjeno, je nujno ločevati med pojmom državni jezik, ki je že po definiciji uradni, od uradnega jezika. Predlagatelji se izogibajo pojmu državni jezik, čeprav pri obravnavanih jezikovnih zakonih gre natančno za državni jezik – uradni jezik države; izjema v tem smislu je ZSJ – slovaščina je državni jezik.

²⁹ O temeljnih slovenističnih raziskavah več v prispevkih A. VIDOVIČ MUHA (npr. 1999; 2001).

zakona? Hoteno ali nehoteno prelaganje odgovornosti za usodo jezika na nosilce jezika? Popolno nerazumevanje jezikovnega fenomena? Pravni akt več? – Civilna družba, se pravi izobraževalne, znanstvene in raziskovalne institucije bi morale biti tiste, ki bi imele možnost jezikovno- in s tem tudi nacionalnorazvojno ustreznega ravnanja.

V nadaljevanju bomo razčlenili jezikovne zakone v glavnem z naslednjih vidikov: (a) utemeljitev sprejemanja zakona, (b) na koga se zakon nanaša – gre za morebitno upoštevanje obeh omenjenih vidikov, državnih institucij in govorcev jezika, (c) predviden nadzor nad izvajanjem določil zakona in morebitno sankcioniranje.

2.1.1 Sprejem zakona se utemeljuje pri večini obravnavanih besedil, razen PZČJ in ZMJ, in sicer v 1. čl. ali v integralnem delu kratke preambule členov zakona³⁰ (1) z narodno- in državnopredstavitveno vlogo jezika, (2) s kulturno vrednostjo, prepoznavnostjo naroda, države – jezik je kulturna vrednota,³¹ pri ZPJ in ZFJ s poudarjeno zgodovinsko vlogo, (3) s sporazumevalno učinkovitostjo v javnih govornih položajih in področjih, (4) vsaj posredno s pravnim vidikom – sklic na ustavno določilo pri PZSJ, kjer je slovenščina *uradni jezik* v Republiki Sloveniji, ZFJ posredno – citat iz ustave »Jezik Republike [...]«, slovaščina je »uradni državni jezik na področju Republike Slovaške [...]«.³²

V zvezi z utemeljitvami sprejemanja jezikovnega zakona je potrebnih nekaj pojasnil: *Zakon o rabi francoskega jezika* (ZFJ) vsebuje prvino, ki je ni zaslediti v nobenem od pregledanih sprejetih ali predlaganih jezikovnih zakonov. Francija se čuti odgovorna za svoj jezik tudi v frankofonskih državah, se pravi zunaj meja svoje države, saj je francoščina »privilegirana vez držav frankofonske skupnosti« (iz 1. čl.). Določilo izvira iz zgodovinskega statusa francoščine – iz njene razširjenosti in veljavnosti, ki jo je imela v bistvu do 20. stol.; gre za namero tudi danes ohranjati in razvijati francoščino kot jezik mednarodnega sporazumevanja in tako krčiti prostor angleščine. V tem smislu Zakon nadgrajuje določilo francoske ustave, da je »jezik Republike [...] francoščina«.³³

³⁰ Obsežen uvod (13 strani) vsebuje PZSJ, kjer je npr. pri *presoji dejanskega stanja* v ospredju prav oporečnost jezikovnega vedenja, manj pa dejansko mesto jezika, jezikoslovja oz. humanistike sploh v snovanju državne strategije.

³¹ Ni jasno, zakaj *Predlog zakona o rabi slovenščine* (PZSJ) postavlja na glavo – v posledično razmerje pojma jezik – narod: »Slovenski jezik [...] je največja kulturna stvaritev in vrednota slovenskega naroda«. Kot je znano, je zgodovinski razvoj oz. oblikovanje narodne zavesti pogojeno z razvojem jezika – širjenjem področij njegove rabe, zato tudi velikokrat uporabljan pojem *jezikovni narod* – narod po jeziku.

³² PZSJ (2. čl.) je glede na vse pregledane jezikovne zakone izjemen, saj v istem členu hkrati z izpostavitvijo pravne teže zakona – opredeljuje ga kot »osrednji pravni predpis za operativno uresničevanje ustavne določbe o slovenščini kot uradnem jeziku«, ki »postavlja temeljna pravila za njeno rabo na posameznih področjih javnega sporazumevanja« – ustanavlja še neke vrste nadzorni organ – »Državni urad za slovenski jezik« (čl. 27). – M. STABEJ (2001a) meni, da je »predvideni urad za jezik s sociolingvističnega vidika in zaradi posebne slovenske jezik(oslov)ne tradicije še posebej sporen«.

³³ Zlasti za zadnjo popravljeno verzijo Zakona velja, da temelji tudi na podpiranju večjezičnosti in spoštovanju kulturne različnosti; direktor Inštituta za francoski jezik leta 1999 v poročilu ministru za šolstvo, znanost in tehnologijo in kulturnemu ministru poroča tako o položaju francoskega jezika kot tudi o položaju jezikov v Franciji.

Zakon o poljskem jeziku (ZPJ) se v 1. čl. z dvema prvinama vpenja v širše, nadnacionalne družbene in politične okoliščine, ki upravičujejo sprejem. Globlje humanistično razumevanje smisla jezikovne različnosti hkrati pa državotvorno samozavedanje izkazuje vgrajevanje poljske kulture v »zgradbo skupne, raznovrstne evropske kulture«, ki pa jo je mogoče varovati z »varovanjem poljskega jezika« (v preambuli zakona). Z izpostavitvijo procesa globalizacije so izpostavljene tudi neposredne družbene okoliščine, ki vplivajo na sprejem jezikovnega zakona. – ZPJ vsebuje tudi določila, vezana na obveznost države širiti znanje poljskega jezika in s tem poljske kulture tudi zunaj domovine (čl. 3).

2.1.2 Pregledani jezikovni zakoni oz. predlogi zakonov so s svojimi določili res usmerjeni v rabo jezika, kar pomeni, da predpisujejo predvsem jezikovno vedenje v določenih okoliščinah. Deloma izjemen v tem smislu je ZSJ, ki v 2. čl. v dveh točkah eksplicitno navaja obveznosti države, in sicer v smislu oblikovanja okoliščin (šola, znanost, informacijski sistem), ki omogočajo vsakemu državljanu Slovaške »usvojiti in uporabljati državni jezik«³⁴ ter skrbi za »znanstveno raziskovanje državnega jezika«.³⁵ – Tudi v PZČJ je v 2. točki 1. čl. izrecno izpostavljena obveznost države zagotavljati vzgojo v češkem jeziku, zagotavljati razvoj češčine, tudi razvoj študija češčine v tujini. – *Predlog zakona o rabi slovenskega jezika* in *Zakon o rabi makedonskega jezika* sta že v naslovu omejena na rabo. – PZSJ vzpostavlja razmerje z »državo« na ravni *ugotavljanja* – »država z aktivno jezikovno politiko skrbi za pravne, organizacijske, finančne, kadrovske in druge možnosti za učenje, uveljavljanje, razvoj, kultiviranje in znanstveno raziskovanje slovenščine«³⁶ (2. odst. 1. čl.), in *omogočanja* – tečaji slovenščine za »tujce in begunce v Sloveniji« in za »slovenske skupnosti zunaj Republike Slovenije« (13. čl.).³⁷ – V ZPJ je za obravnavano vprašanje pomembna sestavina 4. čl., kjer je ugotovljeno, da je »poljski jezik uradni jezik [...] konstitutivnih organov države«; vsaj posredno sodi v dolžnosti države »širjenje vedenja o poljskem jeziku in njegovi vlogi v kulturi«, »promocija poljskega jezika v svetu«, »podpiranje učenja poljskega jezika tudi v deželah zunaj meja« (v čl. 3).

2.1.3 Jezikovni zakoni in predlogi jezikovnih zakonov predpisujejo govorcem obveznost (a) rabe državnega jezika – torej izbiro jezika; (b) kakovosti rabe jezika,

³⁴ Zanimivo je, da zakon o slovaškem jeziku (ZSJ) nikjer ne uporablja pojma knjižni jezik; beseda je le o kodificirani podobi državnega jezika. – Na okrogli mizi na temo učinkovitosti jezikovnega zakona, organizirani 8. junija 2000 (objavljeni v časopisu *Literárny týždenník*), je tekla beseda predvsem o razmerju med pojmom *državni* : *knjižni jezik*; jasne oz. prepričljive razmejitve ni bilo. Mimogrede – z niti približnim, kaj šele konkretnim statističnim podatkom ni bilo odgovorjeno na naslovno vprašanje.

³⁵ Pri predlogu zakona o češkem jeziku (PZČJ) je zanimivo, da upošteva znanje slovaščine, npr. v čl. 8 v zvezi z delovnim dovoljenjem – obvladanje češkega ali slovaškega jezika; nič podobnega ni najti v zakonu o slovaškem jeziku.

³⁶ Namesto preprostega dejstva, da je za državni jezik kot za svojo temeljno/pomembno prepoznavno prvino dolžna skrbeti država, se brez hierarhije navajajo segmenti njene aktivnosti v zvezi z jezikom.

³⁷ Nič o slovenščini v tujini zunaj slovenskih skupnosti, npr. o dolžnosti/obveznosti širjenja slovenščine na tujih univerzah, o obveznosti rabe slovenščine v različnih institucijah EU, skladno seveda z evropskim pravnim redom, vendar tu možnost vezanja neposredno na slovenščino.

kjer je mogoče izločiti razmerje do tujejezičnih prvin, ki ga vsebujejo vsa pregledana besedila, in do neknjižnih prvin istega jezika, zlasti narečnih in vulgarizmov – ZPJ (čl. 3), tudi ZSJ (posredno v čl. 2). Tujejezične prvine, ki jih zakon prepoveduje, so vezane zlasti na poimenovanja v vlogi stvarnih lastnih imen, ki sicer tako kot lastna imena sploh poimenujejo posamezno, vendar se od drugih lastnih imen ločijo po razmeroma hitri spremenljivosti – skladno s trajanjem svojega referenčnega polja, npr. političnih strank,³⁸ podjetij, tudi različnih časopisov, publikacij idr. – in razmeroma pogoste težnje po obvestilnosti.

Tako pri izbiri kot kakovosti jezika gre seveda za predpisane govorne oz. rabne okoliščine. Zlasti v drugem segmentu zakoni presegajo ustavno določilo, v pojasnjevalnosti v prvem segmentu pa odprtost vzorca ustavnega določila³⁹ po svoji presoji konkretizirajo. – Rabo državnega jezika tudi pri nosilcih konstitutivnih državnih funkcij – skupščina, vlada, sodstvo – izpostavljajo samo ZPJ (4. čl., 1. točka), ZSJ (5. čl., izrecno v op. 5), PZČJ (2. čl.).

Zakon zahteva določeno stopnjo znanja jezika, določeno kakovost znanja – načeloma je to knjižni jezik – kot pogoj za pridobitev pravnega statusa – državljanstvo, zaposlitev, delovna dovoljenja ipd.⁴⁰ – vsaj deloma posledično glede na zahtevo rabe jezika na vseh javnih govornih položajih in področjih (državno-predstavitivna vloga jezika); posledica neznanja ali zahtevani stopnji neustreznega znanja jezika – jezikovna nezmožnost ali pomanjkljiva jezikovna zmožnost – je zavrnitev pridobitve pravnega statusa (državljanstvo, delovno dovoljenje ipd.), posledica nerabe ali zahtevani kakovosti neustrezne rabe je vsaj v nekaterih zakonih oz. predlogih zakonov denarna kazen – sankcija (ZFJ, ZPJ, ZSJ, PZSJ).

2.1.4 Pregledana besedila v zvezi z jezikovnimi zakoni se ločijo na ravni t. i. nadzora nad izvajanjem zakonskih določil in sankcioniranja. V tem smislu je najdoslednejši PZSJ, saj z istim pravnim aktom, se pravi pod naslovom *Predlog zakona o rabi slovenskega jezika* edini med pregledanimi (s posebnim poglavjem) ustanavlja t. i. Državni urad za slovenski jezik⁴¹ in mu določa tudi pooblastila – tako nadzorna kot sankcijska.⁴² Da delovanje predvidenega Urada osmišlja prav z

³⁸ Stvarna lastna imena sicer lahko zelo intenzivno (pogostnost pojavljanja v medijih, vplivanska oz. učinkovalna moč) zapolnijo določen prostor in resnično vplivajo na vidni oz. slušni vtis jezika, hitro se lahko ustvarja občutek jezikovne skladnosti ali jezikovne motnje. Vedeti pa je treba, da je denotat stvarnih lastnih imen (politične stranke, časopisje ipd.) – za razliko od drugih lastnih imen – kljub intenzivni pojavnosti v glavnem zelo kratkoročen in tone v pozabo.

³⁹ Vzorec je vezan na imenovanje države in jezika, lahko z vidika institucionalno (državno) reprezentativne vloge – državni/uradni jezik.

⁴⁰ Po pregledanih jezikovnih zakonih in predlogih zakonov urejajo to problematiko t. i. področni zakoni s člani, ki se nanašajo na jezik.

⁴¹ Po poročilu J. OREŠNIKA (1995) poznajo t. i. urade za jezike skandinavske države, in sicer Danska, Islandija, Norveška, Švedska, vendar predvsem v svetovalni vlogi. Zanimivo, da omenjene države nimajo ustavnega člena o jeziku države (<http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/index.html>); gl. tudi op. 14.

⁴² Ustanovitev Urada sodi v poglavje Besedilo členov, ločenem na sedem podpoglavij – Splošne določbe, Področja rabe slovenščine, Državni urad za jezik, Nadzor, Kazenske določbe, Prehodne določbe, Končna določba. Glede na to, da Državni urad za slovenski jezik lahko prijavlja neizvajanje zakona o jeziku »pristojnemu inšpektorju« (čl. 32), predvsem pa glede na stekanje s sankcijami pridobljenega denarja na

jezikovnim zakonom zasnovana oz. zamejena jezikovna politika, izhaja predvsem iz dejstva, da se z istim zakonskim aktom – zakonom o jeziku – celo z istim členom (2. čl.), določa jezikovno vedenje v javnosti in institucionalizira Državni urad za slovenski jezik, organ, ki bo skrbel predvsem za njegovo izvajanje (27. čl.). Urad je sicer trenutno organ pri vladi, po sprejetem zakonu pa je to državni organ, ki je »za svoje delo odgovoren vladi« (26. čl.). Ne gre torej za organizirano dejavnost jezikovnega kultiviranja, ki bi bila sestavina civilne družbe, lahko znotraj znanstvenih in/ali pedagoških centrov, npr. univerze, SAZU-ja, drugih humanističnih institucij,⁴³ ampak za jezikovno politiko, v slovenskem jezikoslovju večkrat kritizirano (Vodušek 1932, Vidovič Muha npr. 1998; 2001), ki postaja hočeš nočeš tudi formalno del dnevne politike; tako je onemogočeno ali vsaj oslABLJENO snovanje takšne jezikovne politike, ki bi rasla iz lastnih od dnevne politike neodvisnih jezikovnokulturnih načel.

Pričakovana posledica jezikovnega urada kot vladne oz. državne inštitucije je, da so tudi »naloge urada« in njegova sestava takšne, da zagotavljajo neposredno ali posredno »uresničevanje zakonskih in podzakonskih predpisov« (27. čl.). Ključne besede petnajstih alinej, v katerih so navedene obveznosti Urada, so *zakon* (in tvorjenke iz te besede), tudi kot *zakonski predpis*, *zakonska določba*; *ukrep*, *pravne posledice*, *pritožbe*, *fizične*, *pravne osebe*.⁴⁴ – Naravnost Urada v zakonsko obvladovanje jezika je razvidno tudi iz 13-članske sestave t. i. strokovnega sveta Urada, v katerem sta tudi dva pravnik, in sicer »iz ministrstev in vladnih služb« (čl. 28).

Nadzor jezikovnega vedenja v jezikovnozakonskih predpisih v drugih pregledanih zakonih, kot rečeno, ne predvideva posebne ustanove. V 12. čl. ZPJ je svetovalna in ekspertna institucija v zvezi s poljščino *Svet za poljski jezik*, ki deluje kot »odbor za reševanje problemov skladno z odredbami 34. čl. Poljske akademije znanosti«. Denar razmeroma visokih denarnih kazni ZPJ namenja »Fundaciji za promocijo ustvarjalnosti, ustanovljen na podlagi čl. 111 Zakona o avtorskem pravu [...]« (čl. 15). – V ZSJ opravlja nadzorno vlogo ministrstvo za kulturo, ki tudi predpisuje kazni (10. in 11. čl.); tako pridobljen denar je namenjen državnemu

Urad, sta nadzor in sankcioniranje (gl. iz Uvoda v predlagani zakon o slovenščini poglavje o finančnih posledicah ustanovitve oz. delovanja Urada) konstitutivni prvini Urada.

⁴³Zlasti češki jezikoslovni prostor, kjer je bil pojem jezikovne kulture opredeljen v smislu tvorne prvine knjižnega jezika, pozna že dolga desetletja ustanovo znotraj Češke akademije znanosti (ČAV, nekoč ČSAV), ki skrbi za jezikovno kulturo; med njenimi predstojniki je bil v 60. letih prejšnjega stoletja znameniti, pred nedavnim preminuli jezikoslovec prof. dr. Alexandr Stich. Tovrstne ustanove poznajo znotraj znanstvenih ali znanstveno-pedagoških centrov tudi druge države, med slovanskimi npr. Poljska.

⁴⁴Nejasno je, kaj je mišljeno z »nalogo urada«, da »daje pobude za širitev slovenščine na nova področja, da bo jezik sledil znanstvenemu in tehnološkemu razvoju ter sodobnemu načinu življenja« (del čl. 27). Slovenščina kot znanstveni ali strokovni jezik je, vsaj v tem trenutku, še vedno živa. Če pa bomo še dolgo čakali na aktualna bazična dela, med katera sodijo v prvi vrsti aktualni, verodostojni slovarji (dokumentirano gradivo, ustrezno zasnovi slovarja), seveda tudi terminološki, bo državni ali vladni urad za jezik s svojo svetovalno službo težko pokrival npr. terminološke potrebe jezika znanosti na Slovenskem, jezika novih informacijskih tehnologij ipd.

skladu za kulturo *Pro Slovakia*. – ZFJ z *Uredbo o rabi francoskega jezika* (1995) kot dodatku Zakona (1994) predvideva denarne kazni tako za fizične kot pravne kršitelje Zakona; o namembnosti denarja ne govori. – Brez nadzorne in kaznovalne funkcije ostaja PZČJ.

2.2 Ne glede na različnost položaja jezika v državah, v katerih je aktualna problematika jezikovnih zakonov, velja, da dejansko jezikovno vedenje v javnih govornih položajih po presoji, s katero se organi državne oblasti lahko poistovetijo, ne ustreza ali ne ustreza dovolj državnoidentifikacijski in s tem državnopredstavitveni vlogi jezika; zakonodajna veja oblasti, načeloma parlament, jezikovno vedenje zato zakonsko predpiše. Kot rečeno, je jezikovni zakon, ki se nanaša na državni jezik v postmoderni informacijski družbi, izraz krize jezikovne identitete kot temelja ali vsaj temeljne prvine identitete nacionalne države. Dejansko gre za posredno priznanje poraza tistih instrumentov jezikovne politike, ki jih dopušča narava jezika kot samo človeku lastnega načina sporazumevanja.

Izhajajoč iz slovenske izkušnje, do določene mere pa tudi iz (posredne) izkušnje zlasti t. i. tranzicijskih, predvsem novonastalih držav, pa se ob zakonskem urejanju jezika pojavi temeljno vprašanje, ki pomembno vpliva na učinkovitost državno-institucionalnega poseganja v jezik in s tem na urejanje jezikovnega položaja: je jezikovno vprašanje sestavina nacionalnega vprašanja, z drugimi besedami – ali jezikovno vprašanje sooblikuje koncept nacionalne politike sploh? Položaj (državnega) jezika v nacionalni strategiji države odločilno vpliva, med drugim, na izbiro sredstev jezikovne politike in s tem tudi na trajnost njenega učinka, vpliva na intelektualno moč stroke v državi, katere raziskovalno področje je jezik; intelektualna moč stroke pa vemo, da je odvisna od možnosti izbire njenih nosilcev, kar zopet pomeni povratak k izhodiščnemu, temeljnemu problemu – družbenemu položaju stroke.

Kratice

I

CEL – *The Cambridge encyclopedia of language*, 1997. David Crystal – 2nd ed. Cambridge University Press.

EJO – *Encyklopedia językoznawstwa ogólnego*, 1993: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich. Wrocław – Warszawa – Kraków.

ELL – *Encyclopedia of language and linguistics*, 1994. Editor-in-Chief R. E. Asher. University of Edinburgh, UK. Pergamon Press Oxford – New York – Soul – Tokyo.

ESJ – *Enciklopedija slovenskega jezika*, 1992. Jože Toporišič. Cankarjeva založba. Ljubljana.

MLS – *Metzler Lexikon Sprache*, 2000 (Zweite, überarbeitete und erweiterte Auflage). Verlag J. B. Metzler. Stuttgart – Weimar.

II

PZČJ – *Predlog zakona o jeziku Češke republike*

PZSJ – Predlog zakona o rabi slovenščine
ZFJ – Zakon o rabi francoskega jezika
ZMJ – Zakon o makedonskem jeziku
ZPJ – Zakon o poljskem jeziku
ZSJ – Zakon o državnem jeziku Slovaške republike

Gradivo

Loi n° 94-665 du 4 août 1994 relative à l'emploi de la langue française
Návrh poslanců Zdenka Klanici, Miloslava Kučery st. a dalších na vydání zákona o jazyce České republiky (jazykový zákon)
Predlog zakona o rabi slovenskega jezika (26. 9. 2002)
Predlog zakona o rabi slovenščine (Prenovljeno besedilo uvoda v *Zakon o rabi slovenščine* 23. 9. 2002)
Ustawa z dnia 7 października 1999 r. o języku polskim
Zakon na upotrebatu na makedonskiot jazik
Zakon národnej rady Slovenskej republiky z 15. novembra 1995 o štatnom jazyku Slovenskej republiky

Literatura

AHMANOVA, O. S., 1966: *Slovar' lingvističeskikh terminov*. Moskva: Izdatel'stvo »Sovjetskaja enciklopedija«.

AMMON, U., 1994: ELL, vol. 4. 1725, 1729.

BOHORIČ, A., 1987 (1584): *Arcticae horulae succisivae Zimske urice proste* (Prevedel in spremno študijo napisal Jože Toporišič). Maribor: Založba Obzorja.

CAMPBELL, L., 1994: ELL, vol. 4. 1960–1968.

CRYSTAL, D., 1997: CEL. 400.

– – 2000: *Language Death*. Cambridge: Cambridge U. P.

EASTMAN, C. M., 1994: ELL, vol. 5. 2702–2706.

Encyklopedia językoznawstwa ogólnego, 1993 (EJO): Zakład Narodowy imienia Ossolińskich. Wrocław – Warszawa – Kraków.

MARKOWSKI, A. (red.), 1999: *Nowy słownik poprawnej polszczyzny PWN*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

Metzler Lexikon Sprache, 2000 (Zweite, überarbeitete und erweiterte Auflage). Stuttgart – Weimar: Verlag J. B. Metzler.

OREŠNIK, J., 1995: *Uradi za jezik v Skandinaviji*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti.

PATTANAYAK, D. P., 1994: ELL, vol. 4. 1959.

PHILLIPSON, R. – SKUTNABB-KANGAS, T., 1994: ELL, vol. 2. 994–995.

Slovenija v Evropski uniji?, 1999. Ljubljana: Urad vlade za informiranje.

STABEJ, M., 2001: Institucionalizacija jezikovne politike v državnih organih Republike Slovenije. *Zb. prvega slovensko-hrvaškega slavističnega srečanja v Novigradu*. Ljubljana: Filozofska fakulteta. 33–42.

- STARÝ, Z., 1994: *Ve jménu funkce a intervence*. Praha: Univerzita Karlova.
- TOPORIŠIČ, J., 1992: *Enciklopedija slovenskega jezika*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Ustava Republike Slovenije*, 1993. Ljubljana: Časopisni zavod Uradni list Republike Slovenije.
- Vade-Mecum, A guide to legal, political and other official international documents pertaining to the lesser used languages of Europe*, 1998. Dublin: The European Bureau for Lesser Used Languages.
- VIDOVIČ MUHA, A., 1998: Dynamika normativných kritérií v slovanských jazykoch (na základe slovinských skúseností). *Jazykovedný čas.* 49/1–2. 35–56.
- – 1999: Spremenjena vloga slovenskega jezika. *Razgledi* 21 (10. nov.). 14–15.
- – 2001: Moč in nemoč slovenskega knjižnega jezika. *37. seminar slovenskega jezika, literature in kulture. Zbornik predavanj*. Ur. I. Orel. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovanske jezike in književnosti Filozofske fakultete. 7–18.
- VODUŠEK, B., 1932–1933: Za preureditev nazora o jeziku. *Krog.* 66–76.

Elektronska naslova

Evropsko leto jezikov 2001: <http://www.mszs.si/slo/ministrstvo/organi/solstvo/jeziki/>
 International Constitutional Law: <http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/index.html>

THE CURRENT SITUATION OF NATIONAL LANGUAGES IN THE LIGHT OF LANGUAGE POLICIES

SUMMARY

The first part of the article, with its presentation of reference fields pertaining to several key sociolinguistic concepts related to the expression *language*, provides for the recognisability of a highly interesting direction of social developments in Europe as well as in individual nation states. The newspeak of the united Europe reveals a partly different distribution of individual concepts when compared to the notions of the so-called classical nation states. The second part of the article is dedicated to that segment of the language policy which, through language acts, i.e. through legislation, is regulated by the state and which, at least partly, displays the usage of the expressions presented in the first part of the article.

1. The definition of notions is based on the fundamental awareness that *language* is the communication typical of the human being. In other words, language as communication defines the human being both on the generic and individual levels, i.e. both in the sense of a linguistic community, which may also be a state-forming nation, and in that of an individual within such a community.

The (European) countries, including candidates for EU membership, have seen the emergence of expressions, such as *the global language*, *the world language*, *the national language*, *the state language*, which partly correspond to expressions reflecting a rather different reference world, such as *the mother tongue*, *the first language*, *the second language* and *the official language*. The above-mentioned expressions are, in terms of discourse, often linked to EU-related discussions, especially those centred around prediction, anticipation and inference elements, as well as those departing from the current reference world, which is in the process of disappearance, accompanied

by the loss of its original foundations, and is – as such – revealing an almost defensive approach. Interestingly, the notion of the national language, a significant and symbolic element of identification, does appear in the newspeak of the united Europe although in a different discourse and notion context, i.e. with a noticeable protectionism in relation to *the regional, minority and ethnic language*. It is understandable that – from the point of view of the declared democracy enshrining the (language) policy – the notion of *the global/world language*, which surpasses the borders of the European Union, has not been formalised, but is rather being replaced by the more functional and pragmatic term of *the working language*. In principle, it can be argued that the analysis of the EU texts discussing the issue of the position of languages on the notional level shows a noticeable tendency to a formal recognisability of the democratic orientation of the language policy within the process of the European integration and a simultaneous avoidance of the definition of individual concepts.

The expressions comprised in the analysis may have been motivated by the following elements: a) the geographical territory inhabited by speakers as the essential (although not the only) component in the expressions, such as *the national language, the state language, the regional language, the local language*; b) communication circumstances defining, for example, *the mother tongue, the ethnical language*, as well as *the global language*, with the first two also boasting of a geographical source, while the global language may appear within any language including those that have been geographically defined although, in terms of its functional diversity, it especially appears within the state or the national language in which it has been used on public-speaking occasions and in which it has thus reduced its functional space; c) the role of the language, especially in the case of *the official language and the working language*, with the latter being the active variant of the notion of *the global language*.

2. The linguistic situation in the European countries has, to a larger or smaller extent, been marked by the global-language syndrome, i.e. by English, especially from a superficial point of view defined by cultural universality. The active language policy is built on two key characteristics of the national language: a) the ability to accept and adequately adapt the reference world of the global language through a process of re-creation based on certain scientific foundations, such as the topicalisation and the maintenance of the integral linguistic competence of the native speakers of a national language; b) the ability to maintain the authentic creativity of the subject, be it concrete or abstract, i.e. individual or national, with the endeavour for a creative space of the subject's reference world in the universally shared world of culture and science. Without a synergy of interests of the civil society composed of cultural and scientific institutions, as well as of state institutions, success cannot be obtained. Hence, the language issue should be enshrined into the concept of national and state priorities.

For the purpose of the present article, out of the bulky material regarding the language policy, the problems concerning the legal acts in relation to the French, Polish and Slovak languages, combined with those concerning the legal proposals in relation to the Slovene and Czech languages, have been focused upon.

Regardless of the different situation of a language in the countries with topical language-related legal issues, the linguistic behaviour in public-speaking situations, also from the point of view of official bodies, is either inadequate or does not comply with the role of the state identification and state representation otherwise attributed to languages. The legislature – usually the Parliament – therefore, defines the linguistic behaviour through legal acts. It may be argued that language acts concerning the state language in the post-modern information society reflect the crisis of the linguistic identity functioning as the foundation, or at least as a fundamental identity element, of a national state. Usually, this has been caused by a foreign language, be it the global language, the language(s) spoken in the neighbouring countries or languages with a dominant historical role, which is perceived by the legislature as so powerful that it has to be prohibited or restricted by law. Truly, this is an indirect admission of failure of those instruments of the language policy which are inherent to the nature of language as the type of communication typical of the human being.